

Ivana M. Jakšić, Smiljana Jošić¹
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

UDK 159.93-053.6
159.93-043.8

SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ DEČIJIH I ODRASLIH LICA KOD DECE I ODRASLIH²

Sažetak: Cilj istraživanja bio je da se ispituju razlike u subjektivnom doživljaju dečijih i odraslih lica kod dece i odraslih. U istraživanju je učestvovalo 26 desetogodišnjaka (12 dečaka i 14 devojčica) i 26 studenata (10 muškaraca i 16 žena). Zadatak ispitanika bio je da na Skali subjektivnog doživljaja lica procene 10 fotografija dečijih lica i 10 fotografija odraslih lica. Na uzorku odraslih ispitanika replicirana je četvorofaktorska struktura subjektivnog doživljaja odraslih lica iz prethodnih istraživanja (faktori Sreća, Dobrota, Stabilnost, Privlačnost), dok se subjektivni doživljaj dečijih lica kod odraslih ispitanika može opisati sa tri faktora (Sreća, Dobrota, Privlačnost). Ustanovljeno je da na pojedinačnim atributima subjektivnog doživljaja odrasli ocenjuju dečija lica pozitivnije nego odrasla lica, dok se dečije procene razlikuju u zavisnosti od ispitivanog atributa. Rezultati su razmatrani u skladu sa ekološkim pristupom socijalnoj percepciji, prema kome infantilne karakteristike lica imaju adaptivnu funkciju da kod odraslih izazovu povoljne evaluacije koje podstiču zaštitničko, a sprečavaju agresivno ponašanje.

Cljučne reči: opažanje lica, subjektivni doživljaj, deca, ekološki pristup socijalnoj percepciji

Današnja empirijska istraživanja percepcije lica sa jedne strane, zainteresovana su za procese koji nam omogućavaju da prepoznamo određeno lice i da ga diskriminišemo među brojnim sličnim stimulusima (Burton, Bruce, & Dench, 1993; Fagot & Leinbach, 1993; Peterson & Rhodes, 2006), dok se, sa druge strane, traga za objektivnim kriterijumima po kojima se neko lice izdvaja i kategoriše na određen način (na primer, kao lepo lice, kao prijateljsko lice, kao pametno lice) (Langlois et al., 1987; Pallett, Link, & Lee, 2010). Otkrivanje zakonitosti po kojima fizičke karakteristike lica (simetrija, oblik, pozicija i veličina delova lica) utiču na procenu posmatrača je primarni fokus tim istraživanjima. Tako je utvrđeno da ljudi preferiraju lica osoba sa velikim očima. Lepo žensko lice dodatno se odlikuje i malim nosom, malom bradom, istaknutim jagodičnim kostima, uvučenim obrazima, visokim obrvama i širokim osmehom, dok je atraktivno muško lice ono sa istaknutim jagodičnim kostima, velikom bradom i širokim osmehom (Cunningham, 1986; Cunningham, Barbee, & Pike, 1990; Cunningham et al., 1995).

¹ ivanamjaksic@gmail.com

² Rad je urađen u okviru projekata 179034, 47008 i 179033, koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Međutim, u našem opažaju javljaju se i elementi koji ne proizilaze isključivo iz objektivnih svojstava stimulacije. Prethodna istraživanja (Marković & Radonjić, 2007; Marković, 2011) pokazala su da postoje različita svojstva subjektivnog doživljaja različitih vizuelnih stimulusa (umetničkih slika, ljudskih lica, fotografija, plesa) kao što su priyatnost, složenost, dinamičnost, organizovanost, sklad. Subjektivni domen opažanja lica odnosi se na procenu implicitnih svojstava i afektivne vrednosti posmatranog lica i proizilazi iz doživljaja posmatrača koji ih pripisuje posmatranom licu (Marković & Radonjić, 2007). Na primer, to mogu biti afektivne i konativne karakteristike kao što je priyatnost ili zanimljivost lica ili pseudofizičke karakteristike kao što je dinamičnost kosih naspram statičnosti pravih linija obrva, iako su oba objekta fizički statična.

Istraživanje Jovanovićeve (2011) bilo je fokusirano upravo na ispitivanje strukture subjektivnog doživljaja lica. Tom prilikom izdvojena su četiri faktora koja čine bazične dimenzije subjektivnog doživljaja lica: Sreća, Dobrota, Stabilnost i Privlačnost. Prvi faktor opisuje skale kao što su spokojno, vedro, zadovoljno, i drugi u kojima je objedinjen doživljaj smirenosti i zadovoljstva. Pretpostavka je da lica koja se visoko ocenjuju na ovim skalama (na primer, kao veoma srećna, spokojna i vesela lica) odaju utisak pouzdanih osoba u koje lako stičemo poverenje. Faktor Stabilnost opisan je skalama koje više govore o karakteristikama ličnosti o kojima se može zaključiti na osnovu posmatranja lica (snalažljivo, zrelo, hrabro). Karakteristike koje opisuje ovaj faktor odnose se na neku vrstu moći, samopouzdanja i odlučnosti s kojom osoba čije se lice procenjuje stupa u interakciju. Ovo istraživanje potvrdilo je da je Privlačnost jedan od značajnih faktora kojima se opisuje subjektivni doživljaj lica (Radivojević, 2009). Bez obzira na to koji se instrument primenjuje, pokazalo se da je privlačnost, odnosno atraktivnost, značajna dimenzija kojom se procenjuje utisak koji lice ostavlja na nas. Ipak, moramo uzeti u obzir da faktor Privlačnost objašnjava mali procenat varijanse (4,14%) u ovom istraživanju. Moguće da bi ovaj faktor dobio na značaju da je korišćen raznovrsniji uzorak lica, budući da su lica ocenjena kao prosečna po ovoj dimenziji ($M=4,17$) a uzorak nije sadržao ekstremno privlačna, odnosno neprivlačna lica.

Psihološkim značenjima i karakteristikama koja se osobi pripisuju na osnovu opaženih facijalnih karakteristika bavi se i određeni broj istraživača u okviru istraživanja socijalne percepcije. Brojna istraživanja (Dion, Berscheid, & Walster, 1972; Ashmore & Longo, 1995; Chen, Shaffer & Wu, 1997) bavila su se stereotipom „lepo je dobro“, uverenjem da fizička atraktivnost korelira sa brojnim poželjnim osobinama (na primer, sreća, asertivnost, ekstraverzija). Međutim, iako svakodnevno na osnovu izgleda lica ljudima pripisujemo značajno širi spektar psiholoških atributa, u okviru socijalne percepcije gotovo da nema sistematskih i teorijski utemeljenih istraživanja ove teme. Izuzetak predstavlja ekološki pristup socijalnoj percepciji (McArthur & Baron, 1983), koji ishodište pronalazi u Gibsonovoj teoriji percepcije (1979). Prema ovom pristupu, karakteristike kao što su ljudski glas, izgled tela i prvenstveno facijalne karakteristike imaju važnu adaptivnu funkciju jer drugim ljudima pružaju informacije o *socijalnoj afordanci* opažane osobe, odnosno, daju informaciju da li i na koji način sa opažanom osobom treba stupiti u interakciju. Po

njemu, karakteristike dečijih lica ili lica starih osoba ukazuju na slabost i ranjivost, podstiču zaštitničko ponašanje i sprečavaju napade drugih članova grupe (Forbus, 1982; Jensen & Oakley, 1980). Ovi efekti bivaju *prekomerno generalizovani*, pa se tako i osobe čija lica imaju izvesne infantilne karakteristike (babyfaceness) opažaju kao toplije, submisivnije, poštenije, ali i naivnije i manje snažne (Berry & McArthur, 1986). Dodatno, fizičke karakteristike koje signaliziraju jednu osobinu, mogu biti generalizovane i na druge psihološke karakteristike (kao u pomenutom stereotipu „lepo je dobro“). Empirijski podatak da se kao atraktivnija lica doživljavaju ona sa krupnijim očima, ova teorija objašnjava time što su velike oči obeležje dečijeg lica koja putem biološki uslovljenih mehanizama izazivaju osećaje topline i brige (Zebrowitz & Montepare, 1992). Dodatno, nalaz da standardi lepote muških i ženskih lica nisu kulturalno uslovljeni koristi se kao dodatni argument ovom stanovištu (Cunninham et al., 1995). Za detaljniji pregled ekološkog pristupa percepciji lica pogledati Zebrowitz (2011).

Iako su se prethodna istraživanja bavila doživljajem dečijih lica odraslih, u njima nije razmatrano kakav doživljaj ova lica izazivaju kod svojih vršnjaka. Dosađajna razvojna istraživanja ograničila su se kriterijume estetske preferencije različitih vizuelnih stimulusa kod dece različitih uzrasta. Nalazi pokazuju da su deca na uzrastu od pet godina sposobna da uoče ekspresivna svojstva stimulusa (Gardner, 1974), s tim što uspešnije prepoznaju afektivni ton koji umetnička slika ili lice nosi (Callaghan, 1997; Russell & Bullock, 1985) nego konkretno osećanje koje taj isti stimulus izaziva kod većine odraslih. Takođe, prethodna istraživanja ispitivala su razvijene nivoe ili faze u razvoju estetskog suđenja. Tako, na primer, došlo se do podataka da deca koja se nalaze na prvom nivou razvoja estetskog suđenja (od 5 godina), pripadaju Pijažeovom preoperacionalnom stadijumu (Pijaže & Inhelder, 1978) ili stadijumu sinkreta po Vigotskom (Vigotski, 1983). Osnovna karakteristika mišljenja kod dece u ovom razvojnom periodu je nedoslednost, odnosno sklonost da se kriterijumi suđenja menjaju sa svakom, pa i najmanjom promenom u spoljašnjoj sredini, kao i sa izmenom trenutnog odnosa deteta prema istoj situaciji (Marković & Maksimović, 1983). Deca koja se nalaze na drugom nivou razvoja estetskog suđenja (9 godina), po Pijaže, pripadaju stadijumu konkretnih operacija, a po Vigotskom stadijumu kompleksa (7 i 12 godina). U tom periodu dolazi do uspostavljanja doslednosti u mišljenju, odnosno, do mogućnosti izvođenja mentalnih operacija nad predstavama spoljašnjih objekata (Pijaže i Inhelder, 1978) ili do korišćenja apstraktnih kriterijuma klasifikacije objekata (Vigotski, 1983). Ograničenost na ovom nivou ogleđa se u pogledu apstraktnosti, jer se mišljenje odnosi samo na konkretne sadržaje. Ovo svojstvo mišljenja ogleđa se i kod estetskog suđenja. Deca ovog uzrasta, lepim procenjuju samo ono što je deo njihovog neposrednog iskustva (na primer, kuće, lica, priroda...). Najviši nivo estetskog suđenja odgovara periodu uspostavljanja formalnih operacija po Pijaže ili formiranju pojmova po Vigotskom (12–14 godina). Tada se javljaju i novi kriterijumi, najčešće formalni, po kojima deca procenjuju neka umetnička dela. Drugim rečima, deca se tada usredsređuju na karakteristike kao što su proporcije oblika, veličine, boje, svetline itd (Marković & Maksimović, 1983; Marković & Marković, 1994).

Cilj istraživanja

Jedan od ciljeva ovog istraživanja bio je da ispita da li se struktura estetskog doživljaja lica menja u zavisnosti od starosti lica koje se posmatra. Prethodnim istraživanjem (Jovanović, 2011) pokazana je specifična struktura subjektivnog doživljaja lica. U pomenutom istraživanju uzorak lica izabran je tako da uključuje lica različite starosne dobi kako bi se obezbedila reprezentativnost novog instrumenta za merenje subjektivnog doživljaja lica. Jedan od ciljeva ovog istraživanja je da se utvrdi da li se struktura estetskog doživljaja lica menja ukoliko se ovaj faktor kontroliše. Drugim rečima, želeli smo da utvrdimo da li postoje razlike u strukturi subjektivnog doživljaju u zavisnosti od toga da li odrasle osobe posmatraju dečija lica ili lica starijih osoba. Videli smo da osobe preferiraju neke fizičke karakteristike lica odraslih koje se tretiraju kao dečija, što nas navodi na pretpostavku da bismo mogli da očekujemo različitu strukturu subjektivnog doživljaja ova dva tipa stimulusa.

Kao što smo videli estetsko suđenje kod dece do sada je ispitivano isključivo na jednom specifičnom domenu vizuelne stimulacije, kao što su umetničke slike ili dečiji crteži. Pregledom dostupne literature utvrđeno je da, osim procena atraktivnosti koje su saglasne sa procenama odraslih (Langlois, Ritter, Roggman, & Vaughn, 1991), nema podataka o dečijem subjektivnom doživljaju ljudskih lica. Zbog toga je dodatni cilj ovog istraživanja upravo da utvrdi da li se subjektivni doživljaj lica kod dece na uzrastu od deset godina razlikuje od doživljaja koji lica izazivaju kod odraslih. Shodno uzrastu koji je odabran (desetogodišnjaci), kada se očekuje da je estetska procena stabilna na konkretnim objektima, kao što su lica, pretpostavljamo da će subjektivni doživljaj dece odgovarati onom koji imaju odrasli.

Metod

Uzorak. U istraživanju je učestvovalo 26 studenata psihologije (10 muškaraca i 16 žena, starosti između 21 i 28 godina) i 26 desetogodišnjaka (12 dečaka i 14 devojčica), učenika četvrtog razreda Osnovne škole „Ujedinjene nacije“ u Beogradu.

Stimulusi. Ispitanicima su prikazana dva seta fotografija ljudskih lica. U prvom setu nalazilo se deset fotografija različitih osoba iz perioda kada su imale između 6 i 7 godina, dok su u drugi set uvrštene fotografije lica istih osoba u odrasloj dobi (starost između 24 i 30 godina). Na taj način, svaka osoba reprezentovana je sa po dve fotografije iz različitog vremenskog perioda, jednom iz detinjstva i jednom iz odraslog doba. Na šest parova fotografija prikazana su ženska lica, dok su muška lica prikazana na preostala četiri para fotografija. Lica su na obe fotografije prikazana u anfas položaju.

Instrument. Procene prikazanih stimulusa vršene su pomoću Skale subjektivnog doživljaja lica (Jovanović, 2011), koja se sastoji iz 20 sedmostepenih bipolarnih skala sa opozitnim pridevima na polovima (prilog 1). Odraslim ispitanicima zadavana je skala u celini, dok je za potrebe ispitivanja dece instrument adaptiran tako što

je odabrano 8 parova opozitnih prideva (prilog 2). Tom prilikom vođeno je računa o poznatosti značenja prideva za decu ispitivanog uzrasta, ali na taj način da se zadrže skale koje su reprezentativne za faktore subjektivnog doživljaja ljudskih lica koja su utvrđena u prethodnim istraživanjima na odraslima (faktor 1 – sreća, faktor 2 – dobrota, faktor 3 – stabilnost, faktor 4 – privlačnost; Jovanović, 2011; Radivojević, 2009).

Procedura. Zadatak obe grupe ispitanika bio je da svaku od fotografija sukcesivno procene na sedmostepenim bipolarnim skalama zaokruživanjem jednog broja od -3 do 3. Oba poduzorka ispitanika (odrasli i deca) bila su podeljena u dve grupe kojima su fotografije prikazane različitim redosledom. Grupe su formirane slučajnim izborom, s tim što se vodilo računa da polna struktura obe grupe bude ista. Odrasli ispitanici su ispitivani grupno, a stimuli su prezentovani preko video-bima udaljenog oko 3m. Deca su ispitivana individualno, u zasebnoj prostori u okviru škole, a fotografije su im prikazivane na ekranu računara koji se nalazio neposredno ispred njih (udaljenost od 30cm). Ispitivanje odraslih ispitanika trajalo je oko 45 minuta, dok su individualna ispitivanja dece u proseku trajala 30 minuta.

Rezultati

Pre nego što se pristupilo analizi rezultata, procene su sa bipolarne skale (-3 do 3) transformisane u unipolarne vrednosti od 1 do 7. U tabelama 1 i 2 dati su deskriptivni pokazatelji za procene na skalama na kojima je bilo moguće uporediti percepciju dece i odraslih.

Tabela 1. Deskriptivni pokazatelji procena dečijih lica kod odraslih i dece

	Dečija lica			
	Procene odraslih		Procene dece	
Skale	AS	SD	AS	SD
Tužno – Veselo	4.66	.45	4.47	.63
Ružno – Lepo	5.26	.71	3.93	1.28
Glupo – Pametno	5.32	.62	4.46	1.14
Zlo – Dobro	5.35	.84	5.26	.92
Nesrećno – Srećno	4.57	.42	4.52	.84
Plašljivo – Hrabro	4.36	.53	3.90	.99
Pogubljeno – Snalažljivo	4.52	.58	4.14	1.02
Nepošteno – Pošteno	4.91	.74	5.10	1.00

Tabela 2. Deskriptivni pokazatelji procena odraslih lica kod odraslih i dece

	Odrasla lica			
	Procene odraslih		Procene dece	
Skale	AS	SD	AS	SD
Tužno – Veselo	4.35	.49	4.40	.51
Ružno – Lepo	4.36	.72	3.86	1.22
Glupo – Pametno	4.41	.58	4.30	1.20
Zlo – Dobro	4.64	.69	5.15	1.53
Nesrećno – Srećno	3.96	.52	4.16	.73
Plašljivo – Hrabro	4.13	.59	4.48	.95
Pogubljeno – Snalažljivo	4.09	.76	4.17	1.06
Nepošteno – Pošteno	4.31	.71	4.74	.94

Razlike u strukturi subjektivnog doživljaja odraslih i dečijih lica

Kako bi se ispitale razlike u strukturi subjektivnog doživljaja koji kod odraslih posmatrača izazivaju odrasla nasuprot dečijim licima, procene odraslih ispitanika zabeležene su u dvema odvojenim matricama: u jednu su zabeležene procene odraslih lica, dok je druga matrica sadržala procene koje su odrasli ispitanici dodeljivali dečijim licima. Zatim su nad matricama izvedene dve odvojene analize glavnih komponenti. Kako bi se trodimenzionalne matrice (ispitanici x stimulusi (dečija/odrasla lica) x skale) učinile podobnim za upotrebu ove analize, Osgudovom *stringing out* metodom (Osgood et al., 1975) obe matrice su transformisane u dvodimenzionalne (ispitanici x skale). Nakon ovog postupka, analiza glavnih komponenti daje podatke o faktorskoj strukturi subjektivnog doživljaja odraslih/dečijih lica koja je invarijantna u odnosu na sadržaj procene (razlika između pojedinačnih odraslih/dečijih lica).

Odrasla lica. Prva analiza izvedena je na procenama koje su odrasli ispitanici dodeljivali fotografijama odraslih ljudskih lica. Analizom glavnih komponenti sa varimaks (Varimax) rotacijom utvrđeno je da četiri faktora sa svojsvenom vrednošću većom od 1 objašnjavaju 69.92% varijanse. Faktorska struktura, kao i sadržaj pojedinačnih faktora, saglasni su sa rezultatima istraživanja Jovanovićeve (2011) koja je ekstrahovala četiri faktora subjektivnog doživljaja ljudskih lica (Sreća, Dobrota, Stabilnost i Privlačnost), pa će na faktore koji su ekstrahovanu u ovoj analizi biti referisano na isti način. U tabeli 3 prikazani su procenti varijanse koju objašnjava svaki od četiri faktora, kao i skale koje ih zasićuju.

Tabela 3. Faktorska struktura subjektivnog doživljaja odraslih lica

Skale	Sreća 22.53%	Dobrota 17.69%	Stabilnost 15.40%	Privlačnost 14.28%
Tužno – Veselo	.859			
Tmurno – Vedro	.824			
Nezadovoljno – Zadovoljno	.811			
Zabrinuto – Spokojno	.787			
Nesrećno – Srećno	.735			
Neprijatno – Prijatno	.647			
Sebično – Velikodušno		.865		
Nepošteno – Pošteno		.790		
Neiskreno – Iskreno		.743		
Zlo – Dobro		.734		
Ljutito – Blagonaklono		.643		
Plašljivo – Hrabro			.805	
Nesigurno – Sigurno			.780	
Pogubljeno – Snalažljivo			.766	
Neodlučno – Odlučno			.728	
Nezrelo – Zrelo			.490	
Ružno – Lepo				.827
Odbojno – Privlačno				.690
Glupo – Pametno				.668
Dosadno – Zanimljivo				.642

Dečija lica. Druga analiza glavnih komponenti, takođe sa varimaks rotacijom, izvršena je na procenama koje su isti ispitanici dodelili fotografijama dečijih lica. Utvrđeno je da tri zasebna faktora sa svojsvenom vrednošću većom od 1 objašnjavaju ukupno 65.95% varijanse. Sadržaj ova tri faktora sličan je sadržaju prva tri faktora subjektivnog doživljaja odraslih lica, dok se skale koje u strukturi doživljaja odraslih lica zasićuju faktor Privlačnost u analizu procena dečijih lica raspoređuju na ostale faktore na koje ćemo i ovde referisati kao i u prethodnim analizama (Sreća, Dobrota i Stabilnost). U tabeli 4 prikazani su procenti varijanse koju objašnjavaju tri faktora, kao i skale koje ih zasićuju.

Tabela 4. Faktorska struktura subjektivnog doživljaja dečijih lica

Skale	Sreća 30.90%	Dobrota 21.61%	Stabilnost 13.47%
Tužno – Veselo	.874		
Tmurno – Vedro	.871		
Zabrinuto – Spokojno	.842		
Nezadovoljno – Zadovoljno	.838		
Nesrećno – Srećno	.787		
Neprijatno – Prijatno	.778		
Dosadno – Zanimljivo	.622		
Ružno – Lepo	.588		
Sebično – Velikodušno		.787	
Nepošteno – Pošteno		.777	
Neiskreno – Iskreno		.770	
Zlo – Dobro		.740	
Ljutito – Blagonaklono		.650	
Odbojno – Privlačno		.583	
Glupo – Pametno		.517	
Pogubljeno – Snalažljivo			.786
Nesigurno – Sigurno			.763
Plasljivo – Hrabro			.698
Nezrelo – Zrelo			.617
Neodlučno – Odlučno			.338

Odnos procena odraslih ispitanika i dece

Korelacionom analizom ispitan je odnos između procena dece i odraslih ispitanika na osam skala koj su se nalazile i u instrument za odrasle ispitanike, i u instrumentu koji je zadat deci (tužno–veselo, ružno–lepo, glupo–pametno, zlo–dobro, nesrećno–srećno, plasljivo–hrabro, pogubljeno–snalažljivo, nepošteno–pošteno). Dve grupe ispitanika pokazuju najviši stepen saglasnosti na skalama tužno–veselo ($r=.954$, $p=.000$), nesrećno–srećno ($r=.941$, $p=.001$). Visoko je i slaganje na skali zlo–dobro ($r=.886$, $p=.000$). Na skalama nepošteno–pošteno ($r=.782$, $p=.000$), ružno–lepo ($r=.662$, $p=.001$), pogubljeno–snalažljivo ($r=.633$, $p=.000$) registrovane su korelacije umerene visine, dok procene na skalama plasljivo–hrabro ($r=.496$, $p=.026$) i glupo–pametno ($r=.434$, $p=.056$) koreliraju znatno niže.

Tužno–veselo. Sve četiri grupe ispitanika na sličan način su ocenjivale prikazane stimulse. Visoka saglasnost postoji između procena svih grupa ispitanika: muškaraca i žena ($r=.955$, $p=.000$), odraslih žena i devojčica ($r=.948$, $p=.000$), odraslih muškaraca i dečaka ($r=.926$, $p=.000$), odraslih muškaraca i devojčica ($r=.902$, $p=.000$), žena i dečaka ($r=.892$, $p=.000$), dečaka i devojčica ($r=.890$, $p=.000$).

Ružno–lepo. Najviše koreliraju procene odraslih muškaraca i žena ($r=.834$, $p=.000$), nešto je niža korelacija između procena muškaraca i dečaka ($r=.736$, $p=.000$), žena i dečaka ($r=.626$, $p=.003$), dečaka i devojčica ($r=.601$, $p=.005$), muškaraca i devojčica ($r=.572$, $p=.008$), dok između procena žena i devojčica nema statistički značajne korelacije.

Glupo–pametno. Najviše koreliraju procene muškaraca i žena ($r=.643$, $p=.002$), sledi korelacija između procena dečaka i devojčica ($r=.572$, $p=.008$), žena i dečaka ($r=.507$, $p=.023$), žena i devojčica ($r=.477$, $p=.034$). Između procena muškaraca i dečaka i devojčica nema korelacije.

Zlo–dobro. U pogledu opažene dobrote prezentovanih lica, postoji umereno visoko slaganje između različitih grupa ispitanika. Između muškaraca i devojčica korelacija iznosi ($r=.836$, $p=.000$), između muškaraca i dečaka ($r=.816$, $p=.000$), muškaraca i žena ($r=.797$, $p=.000$), dečaka i devojčica ($r=.785$, $p=.000$), žena i dečaka ($r=.774$, $p=.000$), žena i devojčica ($r=.746$, $p=.000$).

Nesrećno–srećno. Sve grupe ispitanika pokazuju visoko međusobno slaganje u pogledu opažene sreće prikazanih fotografija lica: muškarci i žene ($r=.922$, $p=.000$), žene i devojčice ($r=.905$, $p=.000$), žene i dečaci ($r=.896$, $p=.000$), muškarci i dečaci ($r=.888$, $p=.000$), muškarci i devojčice ($r=.845$, $p=.000$), dečaci i devojčice ($r=.822$, $p=.000$).

Plašljivo–hrabro. Utvrđena je umereno visoka korelacija između procena muškaraca i žena ($r=.817$, $p=.000$), dok znatno niže koreliraju procene žena i devojčica ($r=.498$, $p=.025$), i dečaka i devojčica ($r=.497$, $p=.026$). Procene muškaraca i dece ne koreliraju međusobno.

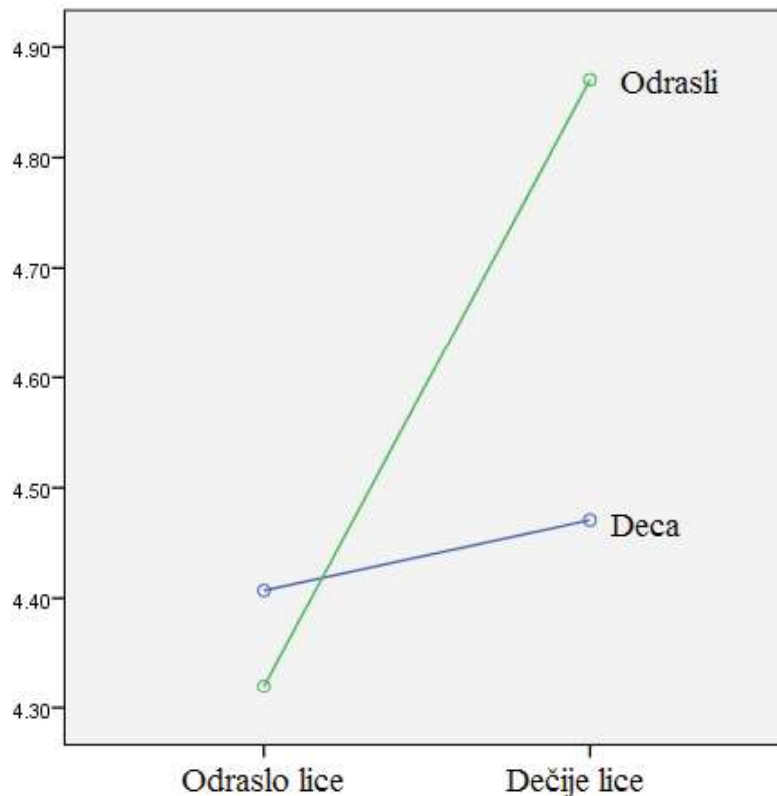
Pogubljeno–snalažljivo. U pogledu opažene snalažljivosti, umereno koreliraju procene žena i devojčica ($r=.743$, $p=.000$), muškaraca i žena ($r=.658$, $p=.002$) i muškaraca i devojčica ($r=.447$, $p=.048$).

Pošteno–nepošteno. Postoji umereno slaganje između svih grupa ispitanika u pogledu opaženog poštenja prikazanih lica: žene i dečaci ($r=.724$, $p=.000$), žene i devojčice ($r=.666$, $p=.001$), muškarci i žene ($r=.663$, $p=.001$), dečaci i devojčice ($r=.605$, $p=.005$), muškarci i devojčice ($r=.579$, $p=.007$), muškarci i dečaci ($r=.576$, $p=.008$).

Razlike između odraslih i dece u subjektivnom doživljaju lica

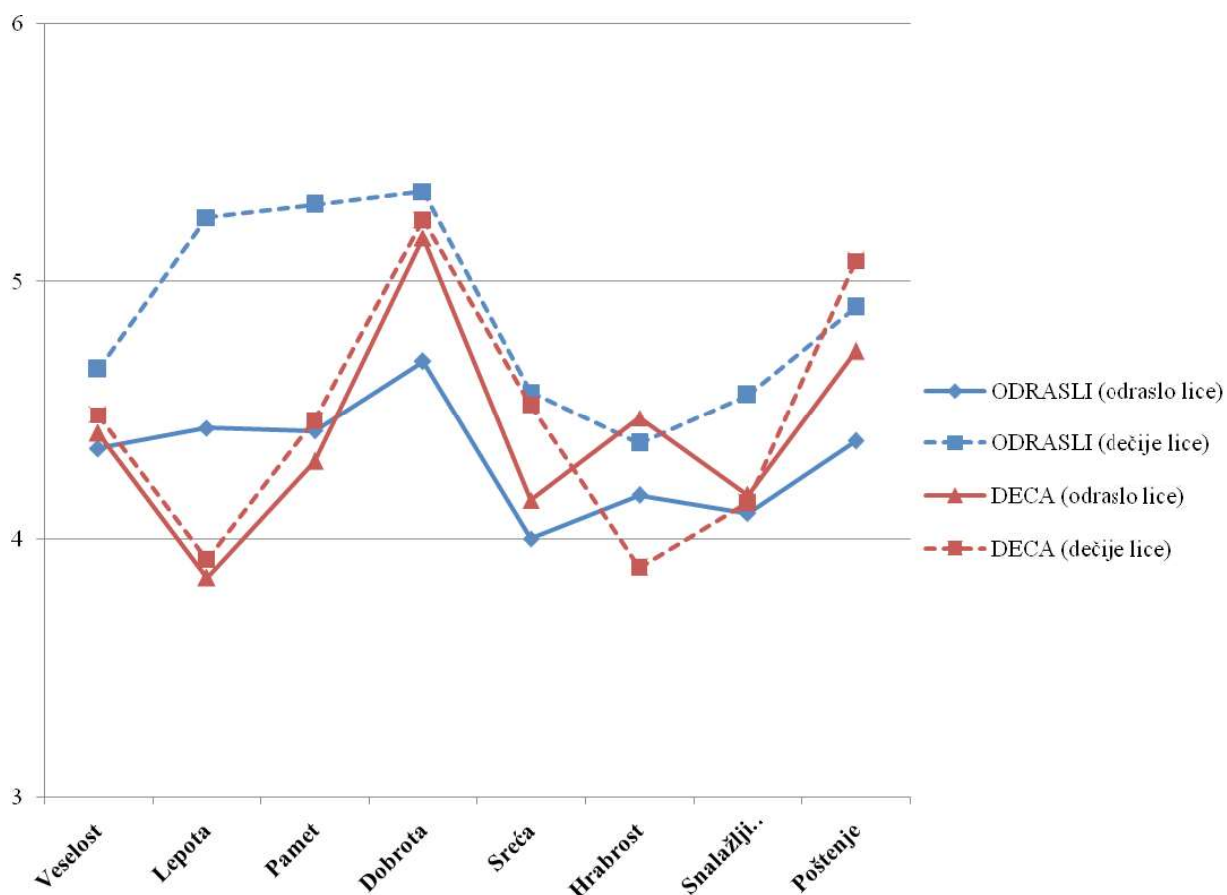
Osnovne tendencije u razlikama subjektivnog doživljaja ljudskih lica između odraslih i dece ispitane su pomoću mešovite analize varijanse koja je izvršen na uprosečenim vrednostima 20 različitih procenjivanih lica na osam skala na kojima je bilo moguće porediti procene odraslih ispitanika i dece. Neponovljeni faktori bili su bili su pol ispitanika (dva nivoa: muško, žensko) i uzrast ispitanika (dva nivoa: odrasli, dete), dok su kao ponovljeni faktori tretirane različite skale (osam nivoa: tužno–veselo, ružno–lepo, glupo–pametno, zlo–dobro, nesrećno–srećno, plašljivo–hrabro, pogubljeno–snalažljivo, nepošteno–pošteno) i uzrast sa kog stimulus potiče (dva nivoa: fotografija iz odraslog doba, fotografija iz detinjstva).

Utvrđena je značajna interakcija uzrasta ispitanika i uzrasta sa kog potiču fotografije ($F_{1,51}=13.65, p=.001$). Na uzorku svih lica i skala, odrasli imaju tendenciju da više ocene dodeljuju dečijim licima, dok se njihove ocene odraslih lica ne razlikuju od procena koje deca dodeljuju obema grupama lica (slika 1).

Slika 1. Interakcija uzrasta ispitanika i uzrasta sa kog potiče fotografija lica

Pokazana je i interakcija tipa skale i uzrasta ispitanika ($F_{1,51}=13.65, p=.001$). Između dve uzrasne grupe ispitanika najveće neslaganje postoji u pogledu skala ružno–lepo, glupo–pametno i pogubljeno–snalažljivo. Interakcija tipa skale i uzrasta sa kog potiču fotografija lica ($F_{1,51}=13.65, p=.001$) postoji jer su na svim skalama osim skale hrabrosti dečija lica ocenjena višim ocenama u odnosu na odrasla lica (slika 2).

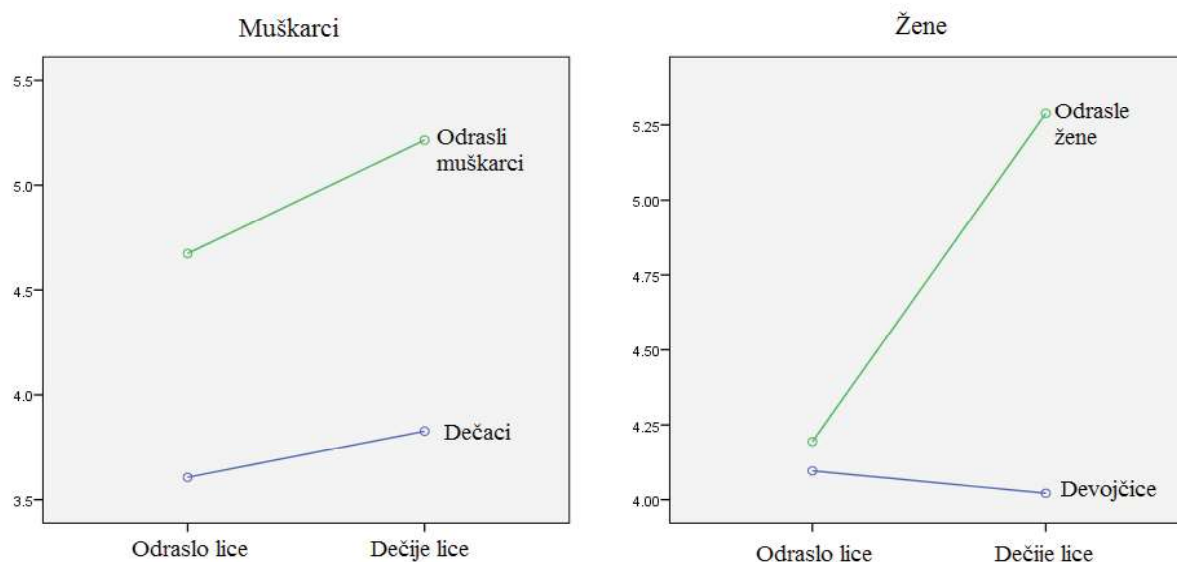

Slika 2. Procene odraslih i dečijih lica na osam skala subjektivnog doživljaja

Specifične razlike u subjektivnom doživljaju ljudskih lica između odraslih i dece ispitane su pomoću mešovite analize varijanse koja je sprovedena zasebno na procenama na različitim skalama. U svih osam analiza neponovljeni faktori bili su pol ispitanika (dva nivoa: muško, žensko) i uzrast ispitanika (dva nivoa: odrasli, dete), dok su kao ponovljeni faktori tretirani stimulusi (deset nivoa, deset osoba čija su lica fotografisana) i uzrast sa kog stimulus potiče (dva nivoa: fotografija iz odraslog doba, fotografija iz detinjstva). Na svim skalama utvrđeni su glavni efekti faktora stimulus, što sugerise da se prikazana lica razlikuju s obzirom na percipiranu veselost ($F_{9,51}=64.65, p=.000$), lepotu ($F_{9,51}=9.26, p=.000$), pamet ($F_{9,51}=8.45, p=.000$), dobrotu ($F_{9,51}=11.98, p=.000$), sreću ($F_{9,51}=25.74, p=.000$), hrabrost ($F_{9,51}=5.56, p=.000$), snalažljivost ($F_{9,51}=5.10, p=.000$) i poštenje ($F_{9,51}=14.13, p=.000$).

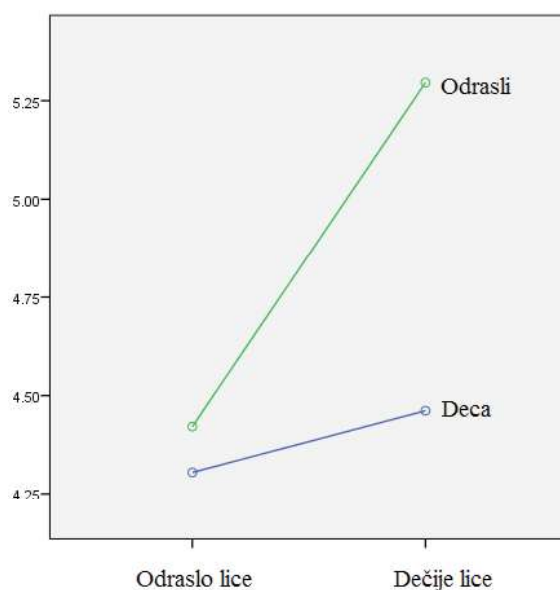
Tužno-veselo. Pokazan je glavni efekat uzrasta sa kog stimulus potiče, pa su tako obe grupe ispitanika, bez obzira na pol, dečija lica procenjivala kao nešto veselija u odnosu na odrasla lica ($F_{1,51}=5.33, p=.025$) (dečija lica $M=4.38, SD=0.497$, odrasla lica $M=4.57, SD=0.557$).

Ružno-lepo. Utvrđena je interakcija pola ispitanika, uzrasta ispitanika i uzrasta sa kog potiče stimulus ($F_{1,51}=4.613, p=.037$) (slika 1). Odrasli ispitanici procenjuju sva lica lepšim nego što to čine deca, s tim što je ova tendencija najmanje izražena kada se posmatraju ocene koje odrasle žene daju odraslim licima. Takođe, odrasli dečija lica percipiraju lepšim od odraslih lica, i ta razlika je izraženija kod žena. Deca oba pola daju slične ocene odraslim i dečijim licima (slika 3).

Slika 3. Razlike između muškaraca, žena, dečaka i devojčica u opaženoj lepoti odraslih i dečijih lica

Glupo–pametno. Analiza procena na skali glupo–pametno pokazala je interakciju uzrasta ispitanika i uzrasta sa kog potiče fotografija lica. Odrasli ispitanici procenjuju dečija lica kao značajno pametnija nego što to čine ispitanici deca ($F_{1,51}=11.25, p=.002$) (slika 4).

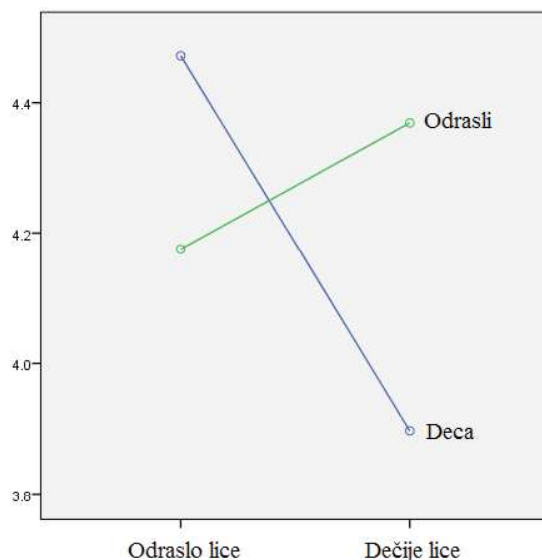

Slika 4. Razlike između odraslih ispitanika i dece u opaženoj pameti odraslih i dečijih lica

Zlo–dobro. Na procenama opažene dobrote lica utvrđen je glavni efekat uzrasta sa kog fotografija lica potiče. Obe grupe ispitanika na skali zlo/dobro daju više ocene dečijim licima, a nešto niže licima odraslih osoba ($F_{1,51}=4.35, p=.042$) (dečija lica $M=5.31, SD=0.876$, odrasla lica $M=4.90, SD=1.205$).

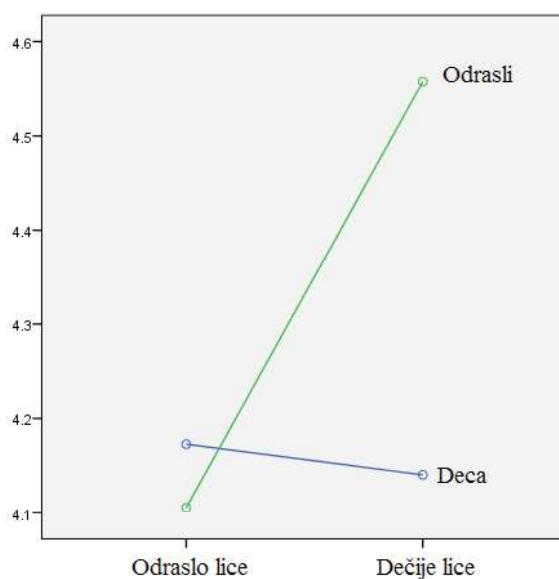
Nesrećno–srećno. I na ovoj skali pokazan je glavni efekat uzrasta sa kog potiče stimulus, pa su i deci i odraslima dečija lica izgledala srećnije u odnosu na lica odraslih ($F_{1,51}=20.74, p=.000$) (dečija lica $M=4.55, SD=0.659$, odrasla lica $M=4.07, SD=0.642$).

Plašljivo–hrabro. Utvrđena je interakcija između uzrasta ispitanika i uzrasta sa kog potiče fotografija lica. Tako deca doživljavaju odrasla lica kao hrabrija, a dečija kao manje hrabra u odnosu na odrasle ispitanike ($F_{1,51}=10.24, p=.002$) (slika 5).

Slika 5. Razlike između odraslih ispitanika i dece u opaženoj hrabrosti odraslih i dečijih lica

Pogubljeno–snalažljivo. Analizom procena na skali pogubljeno–snalažljivo utvrđena je marginalno značajna interakcija uzrasta ispitanika i uzrasta sa kog potiče fotografija lica. Odrasli ispitanici opažaju dečija lica kao značajno snalažljivija u odnosu na odrasla lica, ali i u odnosu na dečije procene lica sa oba uzrasta ($F_{1,51}=3.80, p=.057$) (slika 6).

Slika 6. Razlike između odraslih ispitanika i dece u opaženoj snalažljivosti odraslih i dečijih lica

Pošteno–nepošteno. Pokazan je glavni efekat uzrasta sa kog potiče stimulus, pa su i deci i odraslima dečija lica izgledala poštenije u odnosu na lica odraslih ($F_{1,51}=19.13$, $p=.000$) (dečija lica $M=5.01$, $SD=0.878$, odrasla lica $M=4.53$, $SD=0.859$).

Završna diskusija

Proučavanje subjektivnog doživljaja lica je novina koja se pojavila poslednjih godina u eksperimentalnoj estetici. Do skoro, tragalo se isključivo za objektivnim karakteristikama koje ljudi koriste kako bi lice procenili kao lepo ili ružno. Značajan pomak napravljen je skorašnjim istraživanjem Jovanovićeve koja je u opsežnoj studiji konstruisala skalu subjektivnog doživljaja lica i na taj način fokus istraživanja lica pomerila na subjektivni domen. Tom prilikom nisu ispitivane razlike u subjektivnom doživljaju koji se pojavljuje kada ispitanici posmatraju dečije ili odraslo lice. Stoga je jedan od ciljeva ovog istraživanja bio da se utvrdi da li se struktura subjektivnog doživljaja menja u zavisnosti od starosti lica koja se posmatraju. Videli smo da je u ovom istraživanju uspešno repliciran nalaz koji je dobijen u istraživanju Jovanovićeve (2011). Kao što smo i očekivali, i u našem istraživanju izdvojena su četiri faktora koja čine bazične dimenzije subjektivnog doživljaja odraslih lica. Sve skale su grupisane na isti način, sa neznatno različitim zasićenjima i to su: Sreća, Dobrota, Stabilnost i Privlačnost. Razloge većeg procenta objašnjene varijanse faktora Privlačnosti (14,28%), nego u istraživanju Jovanovićeve (4,14%) možemo tražiti upravo u stimulusima korišćenim u ova dva istraživanja. Drugim rečima, u istraživanju Jovanovićeve u stimulusima su bila izabrana lica različitog uzrasta, dok nalaz koji pominjemo u našem istraživanju odnosi samo na odrasla lica. Ovaj nalaz doprinosi tvrdnjama autora prethodnih istraživanja (Radivojević, 2009; Jovanović 2011) koji su tvrdili da je ovo jedan od najznačajnijih faktora u proceni lica, ali bismo mi dodali i komentar da se ova tvrdnja može odnositi samo na lica odraslih osoba.

Međutim, kada se progledaju procene dečijih lica, struktura subjektivnog doživljaja se menja tako što se gubi faktor Privlačnost, dok se ponovo izdvajaju na isti način faktori Sreća, Dobrota i Stabilnost. Prvi faktor (Sreća) opisuje skale spokojno, vedro, veselo, zadovoljno, srećno, prijatno, zanimljivo i lepo. Dominantan osećaj u ovom faktoru je doživljaj smirenosti, zadovoljstva i opšte sreće. Jedina skala koja se kod odraslih lica ne pojavljuje u ovom faktoru je skala lepo–ružno. Međutim, ukoliko se pretpostavi da lica koja se visoko ocenjuju na ovim skalama odaju utisak pouzdanih osoba u koje lako stečemo poverenje (Jovanović, 2011), onda postaje razumljivije da se i lepo dečije lice uklapa u ovakav doživljaj. Drugi faktor, Dobrota, opisan je skalama koje govore o osobinama lica koje se posmatra (velikodušno, pošteno, iskreno, dobro, blagonaklono, privlačno, pametno). Ovde vidimo da su dve skale (pametno i privlačno) iz faktora Privlačnosti kod odraslih lica pregrupisale svoje pozicije kada se odnose na dečija lica. Treći faktor, Stabilnost, u potpunosti korespondira onome što se dobija i kod odraslih lica. Moramo još jednom pomenuti da nas iznenađuje izostanak faktora Privlačnosti jer su prethodni autori tvrdili da je

to jedan od značajnih faktora kojima se opisuje subjektivni doživljaj lica (Radivojević, 2009). Bez obzira na to koji se instrument primenjuje, do sada je smatrano da je privlačnost, odnosno atraktivnost, značajna dimenzija kojom se procenjuje utisak koji lice ostavlja na nas. Rezultati ovog istraživanja pokazuje da u slučaju doživljaja dečijih lica, ovo „pravilo“ ne važi. To nas navodi na pretpostavku da odrasli po ovom parametru zaista drugačije posmatraju dečija lica.

Pored ovih nalaza, interesovalo nas je i da li se subjektivni doživljaj lica kod dece na uzrastu od deset godina razlikuje od doživljaja koji lica izazivaju kod odraslih.

Analiza povezanosti procena dece i odraslih na osam različitih skala subjektivnog doživljaja pokazala je da dve uzrasne grupe pokazuju različiti stepen slaganja u pogledu različitih atributa. Najviši stepen slaganja postoji u pogledu opažene veselosti i sreće. Ovaj nalaz može se tumačiti činjenicom da zaključivanje o veselosti i sreći počiva na percepciji objektivnih odlika lica, budući da su veselosti i sreća praćeni karakterističnim facijalnim ekspresijama. Tako je u ovim procenama bilo manje mesta za upliv subjektivnih faktora. S druge strane, procene lepote, pameti, poštenja i snalažljivosti značajno su subjektivnije po prirodi i očekivano je da će među grupama ispitanika postojati niži stepen slaganja. Dodatno, šta će biti opaženo kao pametno ili lepo lice može biti još jedan od produkata socijalnog učenja, pa je očekivano da će odrasli biti familijarniji sa ovim značenjima. U prilog ovoj tezi govori i to da među odraslim muškarcima i ženama na gotovo svim skalama postoji viši stepen slaganja nego među decom. Ipak, nesaglasnosti među decom bi se mogle tumačiti i u svetlu razvojnih teorija, po kojima deca na stadijumu konkretnih operacija tek uče da uspostave doslednost u mišljenju i upotrebi kriterijuma estetskog suđenja.

Uzrasne grupe pokazuju i relativno visok stepen slaganja u pogledu percepcije da li je lice zlo ili dobro. Moguće je da se ovde radi o atributu koji je posebno važan za socijalno funkcionisanje i da ranije tokom razvoja dolazi do sofistifikacije mehanizama za percepciju ove odlike. Nizak stepen slaganja u pogledu opažene plašljivosti ili hrabrosti takođe se može tumačiti na sličan način kao i nalazi o veselosti i sreći. I ovde se radi o karakteristici koja je uobičajeno praćena karakterističnom facijalnom ekspresijom (bar kada je reč o strahu). Budući da su lica stimulusi bila neutralna u pogledu ovog atributa, moglo se očekivati da procene na ovoj skali neće biti konzistentne i da će biti pod većim uticajem individualnih tumačenja.

Analize razlika u procenama na osam odabranih atributa subjektivnog doživljaja, s obzirom na uzrast i pol ispitanika, ali i uzrast sa kog potiču prikazne fotografije lica, dale su potpuniji uvid u prirodu doživljaja koji kod dece i odraslih izazivaju različita ljudska lica. Na najopštijem nivou, ukoliko se zanemare razlike između pojedinačnih skala, postoji jasna tendencija da odrasli pozitivnije ocenjuju dečija lica. Detaljnije analize po različitim skalama pokazuju da u pogledu opažene veselosti, dobrote, sreće i poštenja i deca slažu sa odraslima pa i oni dečija lica ocenjuju kao višim ocenama. Kada je reč o snalažljivosti, deca ne favorizuju nijednu grupu lica, pa i dečija i odrasla lica ocenjuju kao što odrasle osobe ocenjuju odrasla lica. U pogledu opažane lepote i pameti lica važnu ulogu igra i pol, pa tako ne samo da odrasli daju više ocene dečijim licima, već je ta razlika izraženija kod žena u odnosu na muškarce. Jedina skala na kojoj deca odraslim licima daju više ocene nego dečijim je skala hrabrosti.

Ovi nalazi mogu se tumačiti u skladu sa ekološkim pristupom socijalnoj percepciji (McArthur & Baron, 1983). Infantilne karakteristike lica imaju adaptivnu funkciju da kod odraslih izazovu povoljne evaluacije, a u cilju zaštite ili sprečavanja agresivnih ponašanja. Takve pozitivne evaluacije mogu biti generalizovane i na druge osobine (snalažljivost, pamet, poštenje...). Iako bi percepcija odraslih kao hrabrih od strane dece mogla da se uklopi u ovaj teorijski okvir, ekološki pristup ipak ne nudi pretpostavke na osnovu kojih bismo mogli tumačiti zašto u pogledu određenih osobina i deca ocenjuju dečija lica pozitivnije od odraslih lica (dobrota, poštenje), a u drugim ne (snalažljivost, lepota, pamet).

U ovom eksplorativnom istraživanju pružen je uvid u razlike u subjektivnom doživljaju odraslih i dečijih lica iz razvojne perspektive. Utvrđeno je da i deca i odrasli imaju različite doživljaje dečijih i odraslih lica. Iako se nalazi koji se tiču subjektivnog doživljaja kod odraslih mogu biti tumačeni iz ugla nekih od postojećih teorija, subjektivni doživljaj kod dece još uvek je tema kojom su se teorije estetske preferencije i socijalne percepcije malo bavile. Imajući u vidu razlike u strukturi subjektivnog doživljaja dečijih i odraslih lica, bilo bi svakako interesantno ispitati i kakva je struktura subjektivnog doživljaja različitih lica kod dece. Teorijski znamo da bi desetogodišnjaci već trebalo da formiraju stabilne subjektivne procene, te bismo sa razvojnog stanovišta mogli da očekujemo slične procene kao i kod odraslih. Na to pitanje bilo bi interesantno odgovoriti i sa stanovišta ekološkog pristupa, koji ne eksplicira kada tokom razvoja počinju da deluju mehanizmi koji izazivaju pozitivne evaluacije dečijih i infantilnih lica.

Literatura

- Ashmore, R. D. & Longo, L. C. (1995). Accuracy of stereotypes: What research on physical attractiveness can teach us. In Y-T. Lee, L. J. Jussim, & C. R. McCauley (Eds.), *Stereotype accuracy: Toward appreciating group differences*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Berry, D. S. & McArthur, L. Z. (1986). Perceiving character in faces: The impact of age-related craniofacial changes on social perception. *Psychological Bulletin*, 100, 3–18.
- Burton A. M., Bruce V. & Dench, N. (1993). What's the difference between men and women? Evidence from facial measurement. *Perception*, 22, 153–176,
- Chen, N. Y., Shaffer, D. R. & Wu, C. (1997). On physical attractiveness stereotyping in Taiwan: A sociocultural perspective. *Journal of Social Psychology*, 137, 117–124.
- Cunningham, M. R. (1986). Measuring the physical in physical attractiveness: Quasi-experiments on the sociobiology of female facial beauty. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(5), 925–935.
- Cunningham, M. R., Barbee, A. P., Pike, C. L. (1990). What do women want? Facialmetric assessment of multiple motives in the perception of male facial physical attractiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(1), 61–72.
- Cunningham, M. R., Roberts, A. R., Barbee, A. P., Druen, P. B. & Wu, C-H. (1995). 'Their ideas of beauty are, on the whole, the same as ours': Consistency and variability in

- the cross-cultural perception of female physical attractiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(2), 261–279.
- Dion, K., Berscheid, E. & Walster, E. (1972). What is beautiful is good. *Journal of Personality and Social Psychology*, 24(3), 285–290.
- Fagot B. & Leinbach M. (1993). Gender-role development in young children: from discrimination to labeling. *Developmental Review*, 13, 205–224
- Forbus, P. R. (1982). Age appearance and behavior: A further comment. *Gerontologist*, 22, 5–7.
- Gibson, J. J. (1979). *The ecological approach to visual perception*. Boston: Houghton Mifflin.
- Jensen, G. D. & Oakely, F. B. (1980). Age appearance and behavior: An evolutionary and ethological perspective. *Gerontologist*, 20, 595–597.
- Jovanović, B. (2011). *Subjektivni doživljaj fotografija ljudskih lica*. (Neobjavljena master teza). Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Langlois, J. H., Ritter, J. M., Roggman, L. A. & Vaughn, L. S. (1991). Facial diversity and infant preference for attractive faces. *Developmental Psychology*, 27, 79–84.
- Langlois, J. H., Roggman, L. A., Casey, R. J., Ritter, J. M., Rieser-Danner, L. A. & Jenkins, V. Y. (1987). Infant preferences for attractive faces: Rudiments of a stereotype? *Developmental Psychology*, 23(3), 363–369.
- Marković, S. (2011). Perceptual, Semantic and Affective Dimensions of Experience of Abstract and Representational Paintings. *Psihologija*, 44(3), 191–210.
- Marković, S. & Maksimović, Z. (1983). Estetske preferencije kod dece: lepa i ružna kuća. Neobjavljen rad. Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
- Marković, S. & Marković, D. (1994). *Razlike u estetskim preferencijama kod dece tri uzrasta*. *Psihologija*, 3–4, 283–294.
- Marković, S. & Radonjic, A. (2007). Aspects of painting perception. *Journal of Vision*, 7(9):198, 198a.
- McArthur, L. Z. & Baron, R. M. (1983). Toward an ecological theory of social perception. *Psychological Review*, 90, 215–238.
- Osgood, C.E., Suci, G. & Tannenbaum, P. (1957) *The measurement of meaning*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Pallett, P. M., Link, S. & Lee, K. (2010). New „golden“ ratios for facial beauty. *Vision Research*, 50(2). 149–154.
- Pijaže, Ž. i Inhelder, B. (1978). *Intelektualni razvoj deteta*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Radivojević, B. (2009). *Subjektivni kriterijum procene sličnosti fotografija ljudskih lica*. (Neobjavljeni diplomski rad). Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Sergent, J., S. Ohta & B. MacDonald. (1992). Functional neuroanatomy of face and object processing: a positron emission tomography study. *Brain*, 115, 15–36.
- Vigotski, L. S. (1983). *Mišljenje i govor*. Beograd: Nolit.
- Yin, R. K. (1978). A Review of Experiments with Infants, Normal Adults and Brain-injured, *Face Perception*, 5, 395–402.

- Zdravković, S. (2008). *Percepcija*. Zrenjanin: Gradska narodna biblioteka.
- Zebrowitz, L. A. (2011). Ecological and social approaches to face perception. *The Oxford handbook of face perception*, 31–50.
- Zebrowitz, L. A. & Montepare, J. M. (1992). Impressions of babyfaced males and females across the lifespan. *Developmental Psychology*, 28, 1143–1152.
- Vukadinović, M. & Marković, S. (2011). Aesthetic Experience of Dance Performances, *Psihologija*, 45(1), 23–41.

Prilozi

Prilog 1. Skala subjektivnog doživljaja lica (Jovanović, 2011)

TUŽNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	VESELO
TMURNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	VEDRO
NEPRIJATNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	PRIJATNO
ZABRINUTO	-3	-2	-1	0	1	2	3	SPOKOJNO
DOSADNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	ZANIMLJIVO
RUŽNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	LEPO
GLUPO	-3	-2	-1	0	1	2	3	PAMETNO
ZLO	-3	-2	-1	0	1	2	3	DOBRO
NEZADOVOLJNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	ZADOVOLJNO
ODBOJNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	PRIVLAČNO
NEISKRENO	-3	-2	-1	0	1	2	3	ISKRENO
LJUTITO	-3	-2	-1	0	1	2	3	BLAGONAKLONO
NEODLUČNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	ODLUČNO
NESREĆNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	SREĆNO
PLAŠLJIVO	-3	-2	-1	0	1	2	3	HRABRO
SEBIČNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	VELIKODUŠNO
NEZRELO	-3	-2	-1	0	1	2	3	ZRELO
POGUBLJENO	-3	-2	-1	0	1	2	3	SNALAŽLJIVO
NEPOŠTENNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	POŠTENNO
NESIGURNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	SIGURNO

Prilog 2. Skala subjektivnog doživljaja lica (Jovanović, 2011)

adaptirana za primenu na deci

TUŽNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	VESELO
RUŽNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	LEPO
GLUPO	-3	-2	-1	0	1	2	3	PAMETNO
ZLO	-3	-2	-1	0	1	2	3	DOBRO
NESREĆNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	SREĆNO
PLAŠLJIVO	-3	-2	-1	0	1	2	3	HRABRO
POGUBLJENO	-3	-2	-1	0	1	2	3	SNALAŽLJIVO
NEPOŠTENNO	-3	-2	-1	0	1	2	3	POŠTENNO

Ivana M. Jakšić, Smiljana Jošić

SUBJECTIVE EXPERIENCE OF CHILDREN'S AND ADULTS' FACES IN CHILDREN AND ADULTS

Summary

The aim of this study was to examine differences in the subjective experience of children's and adults' faces among a sample of children and adult participants. The study was conducted on a sample of 26 ten-year-olds (12 boys and 14 girls) and 26 psychology students (10 men and 16 women). The participants were given the scale of subjective experience of faces and their task was to assess 10 photographs of adult faces and 10 photographs of children's faces. Among a sample of adult participants four-factor structure of subjective experience of adults' faces, including factors Happiness, Kindness, Stability, and Attractiveness, was in line with the structure established in previous research. The subjective experience of the children's faces in adult participants can be described by three factors: Happiness, Kindness, and Attractiveness. When it comes to perception of individual attributes, adults tend to rate children's faces more positive than adults' faces, while children's estimates differ depending on the attribute in question. The results were discussed in line with the ecological approach to social perception, according to which the infantile facial features' adaptive function is to cause favorable evaluations and to promote protective and prevent aggressive behavior in adults.

Key words: face perception, subjective experience, children

